

Előadás a „Sajátos helyzetű térségek terület- és településfejlesztési problémái” c. konferencián. Szombathely, 1986. nov. 4–5. Kézirat. Pécs.

GULÁCSI G. 1986: Infrastruktúra – fejlesztés – tanácsi beruházások – területfejlesztési politika. = Országos Tervhivatal Tervgazdasági Intézete. Tervgazdasági Közlemények. 1. szám.

HRUBI L. – FARAGÓ L. – HORVÁTH GY. – KRAFTNÉ SOMOGYI G. – PÁLNÉ KOVÁCS I. – SAS B. 1985: Baranya megye többszörösen hátrányos helyzetű településeinek fejlesztési lehetőségei. (Baranya m. Tanácsának megbízásából készült vizsgálat zárótanulmánya.) Kézirat. Pécs.

MORRIL, R. L. – SYMONS, J. 1977: Efficiency and Equity. Aspects of Optimum Location. Geographical Analysis, IX. July, pp. 215–225.

MOSELEY, M. J. 1979: Accessibility: the rural challenge. Methuen and Co. LTD, London.

VALÉR ÉVA:

A VI. ÖTÉVES TERVI TELEPÜLÉSFEJLŐDÉS EREDMÉNYEINEK ÉS PROBLÉMÁINAK ÉRTÉKELÉSE

1986 tavaszán a VÁTI I. Tudományos Irodája megbízást kapott az ÉVM Építészeti és Településfejlesztési Főosztályától, hogy a megyei hosszú távú terület- és településfejlesztési koncepcióknak a múltira vonatkozó fejezetei alapján készítse el a VI. ötéves tervi településfejlődés értékelését. A feladat az volt, hogy

- az ország egész településhálózata vonatkozásában vázoljuk a főbb célkitűzéseket, és azokat vessük össze a valóságban kialakult tendenciákkal;
- az átfogó értékelésen belül térjünk ki az egyes speciális megyei folyamatokra, összevetve azokat egymással és az országos tendenciákkal;
- tárjuk fel a már régebben meglévő – de a tervidőszakban nem változott –, továbbá a tervidőszakban kialakult újabb feszültségeket, és jelezzük a jövőben várható problémákat.

Az anyag kidolgozása során a népgazdaság VI. ötéves tervéről szóló 1980. évi III. törvényből indultam ki, amely a célkitűzéseket tartalmazó legfőbb hivatalos dokumentumnak tekinthető.

I. A településhálózat fejlődése

A tervtörvény 50. §-a nyolc pontba foglalta össze a települések és a településhálózat fejlesztésében elérendő célokat.

„(1) A településhálózatot – a termelés és a településfejlesztés összhangját fokozottabban érvényesítve – az eddigieknél arányosabban kell fejleszteni. A városok fejlesztése jobban igazodjon vonzáskörzetük lakosságának igényeihez, szükségleteihez. A településhálózat hosszú távú céljainak megfelelően tovább kell csökkenteni az azonos és a különböző szerepkörű települések közötti ellátási különbségeket. Közeledjenek egymáshoz a városokban és a községekben élő la-

kosság munka- és életkörülményei, erősödjön az erre hivatott községek népességmegtartó képessége. (2) A korábbi tervidőszakhoz képest mérséklődjön a népességnek városokba áramlása.”

A megyei koncepciók a településhálózatnak a terv céljainak megfelelő fejlődéséről számoltak be. Úgy értékelték, hogy a VI. ötéves tervben a településhálózat arányosabban fejlődött, mint a hetvenes években. A hetvenes évek településhálózat fejlesztésének aránytalanságait az OTK merev hierarchia-rendszerének tulajdonították, úgy, mintha nem a megyei tanácsok fogadták volna el az alsóbb szintű települések szerepköri besorolását, és nem megyei szinten történt volna a fejlesztési eszközök túlzott, szerepkör szerinti differenciálása. A településhálózat arányosabb fejlesztését a VI. ötéves tervben annak tulajdonították, hogy az új településpolitikai koncepció készítésének folyamata, majd annak parlament általi elfogadása feloldotta a merev hierarchiából fakadó hátrányokat.

A tervtörvény – az 1971-es területfejlesztési irányelvvel megegyezően – előirányozta az azonos és a különböző szerepkörű települések közötti kiegyenlítődést. A változások ilyen megközelítésével a megyei koncepciók nem foglalkoztak, és ez a statisztikai adatok alapján sem volt vizsgálható, mivel az 1984-es Terület Statisztikai Évkönyv már nem tartalmaz szerepköri bontást annak ellenére, hogy a települések szerepköri besorolása „de jure” még hatályban volt. Korábbi vizsgálataim azt igazolták, hogy a hetvenes években sem szerepköri kategóriák szerint valósultak meg a kiegyenlítődési tendenciák, és megítélésem szerint a VI. ötéves tervi fejlődést sem ez jellemezte. A településnagyság, a településhálózati kapcsolatrendszer (pl. agglomerálódás), a funkcionális struktúra szerint jobban differenciálódott a településfejlődés, mint az 1971-es szerepköri besorolás szerint.

A megyei koncepciók és a statisztikai adatok egyaránt igazolták, hogy a városba áramlás mérséklésére és a községek népességmegtartó képességének fokozására irányuló célkitűzés megvalósult. Az 1980-as 96 város közül 19-nek csökkent a népessége, további 19-ben olyan kis mértékű volt a növekedés, hogy stagnáló népességűnek tekinthetők, a többiben pedig (3 kivételével) a növekedési ütem mérséklődött. A lezajlott folyamatok alapján azt mondhatjuk, hogy a tervtörvényben szereplő „arra hivatott községek”, melyeknek népességmegtartó képessége fokozása volt a cél, a városkörnyéki és agglomerációs községek, az iparral és egyes közép fokú intézményekkel rendelkező nagyközségek, a jól működő mezőgazdasági nagyüzemek székhelyközségei és az üdülőterületek falvai voltak, ezekben nőtt a népesség száma. Az aprófalvak népességszámának csökkenése nem mérséklődött, ezt minden aprófalvas megye jelezte.

„(3) A fővárosban kiemelten kell fejleszteni a lakásellátást, az általános iskolai ellátást, a meglévő egészségügyi intézmények rekonstrukcióval történő fejlesztését, a kereskedelmi ellátást és a tömegközlekedést.”

A vizsgált statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy ezek a fejlesztési célok megvalósultak. A lakásállomány növekedési üteme az országos csökkenéssel szemben növekedett, igen nagy volumenű volt a kórház-rekonstrukció. Az általános iskolai osztályokban ugyan kissé nagyobb a zsúfoltság, mint országosan (de kisebb, mint más városokban), a váltakozva használt osztályok aránya azonban alacsonyabb az országosnál. A boltok 1000 lakosra jutó területének növekedési üteme az országos mérséklődéssel szemben fokozódott (de még így is a legrosszabbul ellátott megyékhez

hasonló), a közlekedés pedig a metróépítéssel és az Árpád-híd szélesítésével jelentősen javult.

„(4) A nagyvárosokban és a városokban főként az alapellátás meglévő mennyiségi szükségleteinek kielégítését szolgáló, az ellátás minőségét javító — a lakás- és általános iskolai fejlesztést és az intézményhálózat felújítását előnyben részesítő — fejlesztéspolitika érvényesüljön. (5) Erősíteni kell a településgyűttek, agglomerációk, a városok és környékük termelési, ellátási és kulturális kapcsolatait, következetesebben kell arra törekedni, hogy a munka- és életkörülményekben meglévő indokolatlan különbségek mérséklődjenek. A nagyvárosok lakásigényeinek egy részét a környező településekben, a vonzáskörzetben, a lakásépítés feltételeinek javításával kell kielégíteni. (5) Erőteljesebben kell fejleszteni a közép- és kisvárosokat avégett, hogy közeledjen egymáshoz a közép- és felsőfokú központok alapellátásának színvonala.”

A megyei anyagok alapján megállapítható, hogy a tervnek megfelelően nagy hangsúlyt kapott a VI. ötéves tervben a városok alapellátásának mennyiségi fejlesztése, és javult az ellátás minősége is. Ezt az elemzett statisztikai adatok is igazolták, különösen a bölcsődei, óvodai és kereskedelmi ellátás terén. Bővült a kisvárosok hálózata, 29 nagyközség várossá nyilvánítására került sor, és e településekben éppen a várossá nyilvánítás érdekében volt igen lendületes az alapellátás — azon belül főleg a közműellátás — fejlődése. A megyei koncepciók nem foglalkoztak azzal, hogy erősödtek-e a városok és a környező községek termelési, ellátási és kulturális kapcsolatai, de a kapcsolat erősödése a középfokú ellátás terén kétségtelen.

„(7) A községekben az alapellátásnak elsősorban azokat az elemeit kell fejleszteni, amelyek fokozzák a népességmegtartó képességet. Az alapfokú ellátás a községek egy csoportjában, a kiemelt alsófokú központokban, a számottevő iparral bíró, városkörnyéki és agglomerációs településekben differenciáltan, szélesebb körben és az átlagosnál gyorsabb ütemben fejlődjön. Központi eszközökkel, a települések fejlesztésére rendelkezésre álló anyagi eszközöknek a községek számára kedvezőbb elosztásával és egyéb kedvezményekkel, s a lakossági erőforrások bevonását ösztönző intézkedésekkel a községeket vonzóbbá kell tenni az ott élők számára.” (8) A községek többi csoportjában — ideértve a gazdasági feladataikat továbbra is megtartó aprófalvakat és szórványtelepüléseket — fokozottabb társadalmi összefogással, folyamatosan mag kell valószínűsíteni az egészségügyi ivóvízellátást, be kell tölteni a körzeti orvosi állásokat, javítani a közlekedési feltételeket. Javítani kell az alapvető élelmiszerek és a napi cikkek kínálatát, s emelni a lakossági szolgáltatások színvonalát.”

A megyei koncepciók alapján megállapítható, hogy a község-hálózat fejlődése igen differenciált volt a VI. ötéves tervben, és valóban a kiemelt alsófokú központokban, iparosodott nagyközségekben volt dinamikusabb a fejlődés. A megyei koncepciók nem utaltak arra, hogy a városkörnyéki és agglomerációs községek hogyan fejlődtek. A statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy ezek jelentős részében növekedett a népesség száma, de más vizsgálatok (például azok a tanulmányok, melyeket Heves és Nógrád megye koncepcióinak megalapozásához magam készítettem) azt tárták fel, hogy e településekben az átlagosnál lassúbb volt az ellátottság fejlődése.

A fejlesztési eszközök városok és falvak közötti megoszlása valóban változott a községek javára, ezt minden megyei koncepció hangsúlyozta. Arról azonban nem szóltak, hogy ez egyáltalán nem a falvakra jutó fejlesztés volumenének növekedéséből adódott, hanem a városokra jutó volumen csökkenéséből. Az állami lakásépítés visszaszorulása következtében ugyanis jelentősen csökkent a városok fejlesztésének központi eszközökkel történő finanszírozása. Így ez az arányváltozás a kedvezőnek egyáltalán nem tekinthető „lefelé nivellálás” eredménye volt.

A kis- és aprófalvak, szórványtelepülések fejlesztési céljai csak részben tel-

jesültek. Javult a körzeti orvosi ellátás és a kereskedelmi ellátás, de a tarifaemeléssel és a „gazdaságtalannak” minősített autóbuszjáratok leállításával romlottak a közlekedési feltételek, és alig történt változás a szolgáltatások terén. A megyék jelentős erőfeszítéseket tettek az egészséges ivóvíz biztosítására, de a csatornázás elmaradása és a folyékony hulladékok összegyűjtésének, elszállításának hiányosságai miatt a helyzet inkább romlott, a közegészségügyileg veszélyeztetett települések száma nőtt.

II. A jövőre vonatkozó javaslatok

A jövőre vonatkozóan eléggé szegényesek a megyei településhálózat-fejlesztési koncepciók. Miközben egyenkénti fejlesztési javaslatot tartalmaznak az összes városra és városi jogú nagyközségre — kissé elvéve ezzel a települési önállóság kibontakozásának lehetőségét —, a község-hálózatot nem differenciálják, ennek fejlesztésére vonatkozóan csak általános célkitűzéseket fogalmaznak meg, ami viszont nem nyújt elég segítséget a községi önállóság kibontakozásához. Szinte minden megyében tervezik a középfokú ellátás területi decentralizációját, de nem térnek ki arra — sem a településhálózati, sem az ágazati fejezetekben —, hogy a középfokú ellátás mely tényezőit kívánják decentralizálni.

A megyék érezhető zavarban vannak az alsó szintű településhálózat fejlesztésével. Az OTK és a megyei tervek szerepköri kategóriarendszerét már nem használják, de gondolkodásukban még érezhetően jelen van, más elnevezések viszont alig alakultak ki a községek különböző típusaira.

Minden megyei koncepció hangsúlyozza, hogy változtatni kell a fejlesztési eszközök városok és falvak közötti megoszlásán, növelni kell a falvakra jutó hányadot. A VII. ötéves tervi „fejkvóta” meghatározásakor azonban oly mértékben differenciáltan határozták meg az 1 főre jutó összegeket (200-tól 2000 Ft-ig), hogy ez aligha fog megvalósulni. Van ugyan olyan megye is, ahol bizonyos községtípus fejkvótája magasabb bizonyos várostípus fejkvótájánál, de ez szórványos jelenség. Igen nagy jelentőséget tulajdonítanak a megyei céltámogatási rendszernek, mint a településfejlesztés megyei szintről való befolyásoló eszköze. Sajnálatos, hogy a VII. ötéves tervben még túl kevés önállóságot kaptak a megyék a céltámogatások körének meghatározásában. A megyei koncepciók hangsúlyozzák, hogy a településhálózat fejlődésében a jövőben döntő súlya kell legyen a településközi együttműködés fejlődésének, de úgy tűnik, hogy erre sem a differenciált fejkvóta, sem a megyei céltámogatások VII. ötéves tervi rendszere nem ösztönzi még a helyi tanácsokat.

III. Az V. és VI. ötéves tervidőszak változásainak összevetése

A településfejlődés — lakás-, közmű- és intézményellátás — 22 vizsgált tényezőjét összefoglalva megállapítható, hogy országos szinten egyértelműen kedvező változás következett be

a) — a 100 lakásra jutó lakosszámban,

- az országos közúthálózat kiépítettségében,
 - az országos közúthálózat hosszában (bár csak a csökkenés üteme mérséklődött),
 - a csatornázott lakásállomány növekedési ütemében,
 - a körzeti fogorvosok számának növekedésében,
 - a 10 ezer lakosra jutó bölcsődei férőhelyszámban,
 - az 1000 lakosra jutó óvodai férőhelyszámban,
 - az 1 általános iskolai osztályteremre jutó tanulószámban,
 - a váltakozva használt általános iskolai osztályterem arányában,
 - az 1000 lakosra jutó bolti területben,
 - az 1000 lakosra jutó vendéglátó területben,
 - az 1000 lakosra jutó vendéglátó terület növekedési ütemében,
 - az 1000 lakosra jutó középiskolai tanteremszámban.
- b) Az ellátottság javulása csökkenő fejlődési ütem mellett, tehát az V. ötéves tervhez képest kedvezőtlen tendenciával következett be
- a lakásállomány növekedésében,
 - a vezetékes vízzel ellátott lakásállomány növekedésében,
 - az autóbuszállomány növekedésében,
 - a lakossági személygépkocsi állomány növekedésében,
 - az általános körzeti orvosok számának növekedésében,
 - a működő kórházi ágyak számának növekedésében,
 - az 1000 lakosra jutó bolti terület növekedési ütemében.
- c) Egyértelműen kedvezőtlen változás következett be
- az 1000 lakosra jutó lakásépítésben, annak fokozódó csökkenése miatt,
 - a középiskolai oktatásban az 1 osztályteremre jutó tanulólétszám növekedése miatt.

A településfejlesztési folyamatok tehát jelentős részben és mértékben lelassultak a VI. ötéves tervben – szoros összefüggésben a gazdasági növekedés mérséklődésével –, de nem torpantak meg, és nem volt olyan mértékű a lelassulás, mint ahogy az a köztudatban szerepel.

IV. A megyék fejlődése

Megvizsgálva, hogy az egyes megyék és a főváros helyzete, illetőleg fejlődési üteme hány tényező tekintetében és milyen irányban tért el az országostól, négy csoportot alkottam. Magasan átlag feletti fejlődési üteműnek tekintettem Somogy megyét, melynek fejlődése 5 tényezőben tért el pozitív irányba az országos változási tendenciától, és egyben sem negatív irányba. Átlag feletti fejlődési üteműnek tekintetem azokat a megyéket, melyekben 3–4 tényező esetében tért el pozitív és csak 1–2 tényező esetében negatív irányba a fejlődés az országos tendenciától. Ilyen volt Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Heves, Szolnok, Vas, Veszprém megye, valamint Budapest. Átlagos fejlődési üteműnek tekintetem azokat a megyéket, ahol pozitív és negatív irányba azonos számú (2–3) tényező fejlődése tért el az országostól. Ez Baranya, Fejér, Győr-Sopron, Hajdú, Komárom és Szabolcs-Szatmár megyét

jellemezte. Átlag alatti fejlődési üteműnek tekintettem azokat a megyéket, ahol több tényező változása tért el negatív irányba (3–4) az országostól, mint ahány pozitív irányba (1–2). Ebbe a csoportba Bács-Kiskun, Nógrád, Pest, Tolna és Zala megye tartozott. Mélyen átlag alatti fejlődési ütem, az országostól csak negatív irányba való eltérés sehol sem volt jellemző.

A megyéknek ebből a megoszlásából az a következtetés vonható le, hogy a VI. ötéves tervi településfejlődés kevésbé szolgálta a nagytérségi kiegyenlítődést, mint a hetvenes évek fejlesztései. A leginkább elmaradott megyék közül csak Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén és Vas megye fejlődési üteme volt átlag feletti (meggyőződésem, hogy Somogy megye magasán átlag feletti fejlődése a Balaton környékére korlátozódott). A szintén elmaradott Baranya és Szabolcs-Szatmár megye fejlődése csak átlagos volt, Zala megye elmaradottsága pedig nőtt, míg a legfejlettebb észak-dunántúli megyékben legalább átlagos volt a fejlődés üteme.

V. Tartós és újonnan kialakult feszültségek

A VI. ötéves tervi településfejlődésben döntő többségében olyan feszültségek enyhítésére kellett törekedni, melyek már a korábbi időszakban is fennálltak, és várhatóan jellemezni fogják a következő időszakot is, főként a VII. ötéves tervet. Ezen tartós feszültségek mellett azonban vannak olyan feszültségek is, melyek a VI. ötéves terv időszakában alakultak ki, és olyanok, amelyek várható kialakulását a megyei hosszú távú terület- és településfejlesztési koncepciók jelezték.

A népesedési folyamatokban tartós feszültséget jelent a lakosság fokozódó mértékű elöregedése, különösen az apró- és törpefalvakban (valamint a fővárosban) az egyedülálló 60 éven felüliek igen magas aránya. A VI. ötéves tervben kialakult új feszültségnek tekinthető az ország népességszámának csökkenése, a halálozásoknak a születéseknél nagyobb száma. Ugyancsak tartós feszültséget okoz a demográfiai hullám végigvonulása a gyermekintézményeken. E tartós feszültségen belül a VI. ötéves tervben (és még a VII. ötéves terv elején is) az általános iskolás korosztályok elhelyezése jelentette a legnagyobb problémát, a VII. és VIII. ötéves tervben e korosztályok középiskolai oktatásában jelentkezik a feszültség, a kilencvenes évek közepétől munkába állításuk és a családalapításukkal kapcsolatos lakásigények jelentenek majd problémát. A népesség területi eloszlásában tartós feszültségforrás a községek népességszámának csökkenése, a tartós elvándorlások következtében romló korstruktúra. Ez a feszültség a VI. ötéves terv során enyhült, de csak a község-hálózat egy részében, az aprófalvak többségében a népességszám csökkenése fokozódik.

A foglalkoztatás terén tartós feszültségnek tekinthető – területileg differenciáltan – a meg nem felelés a munkaerőkereslet és kínálat között, a szakképzettség tekintetében. A VI. ötéves terv időszakában kialakult új feszültséget jelent a teljes és hatékony foglalkoztatás egyidejű biztosításának igénye, és fokozódása várható a hosszú távú időszakban. Ennek lényege az, hogy a hatékony foglalkoztatás megvalósítása a vállalatok feladata, a teljes foglalkoztatás biztosítása pedig a tanácsoké,

amelyek nem rendelkeznek kellő információval a vállalati munkaerőgazdálkodási elképzelésekről.

Tartós feszültséget okoz, hogy az ország egyes kisebb térségeiben foglalkoztatási nehézségek vannak, a teljes foglalkoztatottság csak nagy volumenű és eléggé nagy távolságú ingázással biztosítható. A VI. ötéves tervben kialakult új feszültségforrásként jelentkezett a közlekedési tarifaemelés, ami igen megdrágította az ingázást vagy a dolgozó, vagy a foglalkoztató vállalat számára. A jövőben várhatóan feszültséget fog okozni az, hogy a nagyobb ipari központok intenzív fejlődése miatt csökken az ott foglalkoztatható létszám, várhatóan csökken az ingázás, és ennek kapcsán nő a helyi munkaalkalmak iránti igény. Különösen nagy gondot okoz ez az elmaradott területeken, ahol a foglalkoztatandó munkaerő alacsony szakképzettsége miatt nehezen hozhatók létre igazán korszerű, hatékonyan működő munkahelyek. A VI. ötéves tervben kialakult feszültségnek tekinthető az érettségizett lányok elhelyezkedési igénye és a rendelkezésre álló munkahelyek struktúrájának eltérése. A kilencvenes évek derekától a nagylétszámú korosztályok munkába állítása fogja növelni a foglalkoztatási feszültségeket.

A lakásellátás terén tartós feszültségnek tekinthető a városokban jelentkező mennyiségi lakáshiány. A VI. ötéves tervben e feszültség csökkenését eredményezhette volna a városi népességszám növekedési ütemének csökkenése, sőt, számos város népességszámának csökkenése. Ez azonban nem következett be a lakásépítési tevékenység lanygulása, azon belül az állami lakásépítés jelentős visszaszorulása, a magánlakásépítésben a lakások másfélszeresre való növekedése miatt.

A közműellátás terén tartós feszültséget jelent egyfelől a vezetékes vízellátás viszonylag alacsony aránya és az egészséges ivóvízzel nem rendelkező, közegészségügyileg veszélyeztetett települések nagy száma, másfelől a csatornahálózatba bekapcsolt lakások alacsony aránya, a csatornázatlan települések nagy száma, az összegyűjtött szennyvizek tisztítatlansága. Tartós és növekvő feszültség forrása a vízellátás prioritása miatt a közműöllő nyílása. A VI. ötéves tervben kialakult új feszültségként jelentkezett az a körülmény, hogy a vízbázis elszennyeződése miatt a közegészségügyileg veszélyeztetett települések száma nőtt, néhány vezetékes vízzel már ellátott település újból veszélyeztetetté vált.

A közlekedés-hírközlés terén tartós feszültséget jelent az országos úthálózat egy részének nem kielégítő szélessége és teherbírása, a belterületi utak alacsony kiépítettsége. Nem új, de a VI. ötéves tervben felismert feszültséget képvisel a „zsákutcás” települések nagy száma, a községi összekötő utak hiánya, ami gátolja a kistérségi településközi kapcsolatok fejlődését. Új feszültségként jelent meg a VOLÁN-vállalatok gazdaságosságra való törekvése hatására a kistelepülések autóbuszközlekedésének romlása, és jelentős feszültséget hozott létre a tarifaemelés a koncentráltan telepített munkahelyek, intézmények, kereskedelmi hálózat megközelítésében. Ugyancsak tartós (de egyre fokozódó) feszültségként jelentkezik a hiányos és korszerűtlen telefonellátottság, ami egyre inkább gátjává válik a vidéki termelő üzemek piaci alkalmazkodásának.

Az egészségügyi ellátás terén tartós feszültségként jelentkezik a működő kórházi ágyakon belül az aktív és krónikus ágyak nem megfelelő aránya, valamint az általános és speciális szociális otthoni férőhelyek kis száma. Figyelemre méltó, hogy

az egészségügyi ellátás terén új feszültségek nem keletkeztek a VI. ötéves tervben, és ilyenek várható létrejöttét sem jelezték a megyék.

Az oktatás terén tartós feszültséget jelent, hogy az általános iskolák zöme nem rendelkezik megfelelő épülettel, a tanítás szétszórt, sok a szükségstanterem, kevés a tornaterem és napközis terem. Új feszültségként jelent meg a VI. ötéves tervben a középiskolák zsúfoltsága, és a jövőben ennek a feszültségnek a fokozódása várható. További feszültség forrása lesz az, hogy a középiskolák bővítésére nemcsak a tanulószám növekedése miatt lesz szükség, hanem az oktatás tartalmi változásai miatt is, és a mintegy 40 %-nyi többlet helyiséggigény a meglévő középiskolák bővítésével – ahogy a megyék tervezik – aligha lesz biztosítható.

A kereskedelem-vendéglátás terén tartós feszültséget jelent a kistelepülések bolt- és vendéglátó hálózatának korszerűtlensége, az áruellátás gyakoriságának, választékának megoldatlansága.

A településfejlesztés finanszírozása terén tartós feszültségnek tekinthető a községekre jutó fejlesztési eszközök kis volumene. Ehhez járult új feszültségként a VI. ötéves tervben a városokra jutó fejlesztési eszközök erőteljes csökkenése. Tartós feszültség forrása a községi lakosság nagyarányú anyagi hozzájárulása a településfejlesztéshez, és e feszültség csökkenése a városi TEHO bevezetésének sikertelensége miatt egyelőre nem várható. A településfejlesztés új finanszírozási rendszere – a túlzottan differenciált fejkvóta miatt – egyelőre kevésbé járul hozzá a városokra-községekre jutó fejlesztési eszközök arányában fennálló feszültségek csökkentéséhez, és nem segíti elő a településközi együttműködés kibontakozását sem.